

Pod revolucijom obično mislimo na promjenu vlade. A bit nije u prevratu nego u napretku. Bunt često ruši tiranina, ali isto tako često preuzima njegove metode.

Novovjekovne revolucije nastale su razvojem ljudskog duha, razvojem znanosti i tehnike. Tehnika olakšava rad i obećava bolji život.

Revolucija ne smije postavljati kao pravi cilj krvavu osvetu nego harmoničniji odnos među ljudima. Ona treba biti nada da će napredak znanstvene misli i etike riješiti mnoge probleme. Revolucija je tim autentičnija što ne proljeva krv. Duh vlada uvjerenjima a ne strahom. Prava revolucija je blagdan oslobođenja čovjeka od straha pred drugim čovjekom. Mnogi se služe strahom kao sigurnim sredstvom uvjeravanja. Ali i tu postoje granice. Bilo je toliko zastrašivanja da su ljudi već postali imuni na strah. Djelotvornija je spremnost činiti dobro: zajednica savjesti i dobre volje. Bez neke velike nauke ljudi počimaju shvaćati da je tu put smisla.

* * *

Knjižica *Etika Solidarnosti* konkretan je primjer suvremenog kršćanskog etosa kojemu je osnova savjest i solidarnost; solidarnost prema čovjeku patniku, solidarnost s ljudima u nastojanju za čovječniji život. Čovjek prije svega! Čovjek iznad svega! I neprijatelj je čovjek! A često je neprijatelj iz nesporazuma. Naglasak je s toga na dijalogu i ljubavi.

Solidarnost s čovjekom je kršćanska obaveza. Kako se može ljubiti Bog koji se ne vidi, ako se ne ljubi naš bližnji koji pati kraj nas.

Etika Solidarnosti je primjer kršćanskog angažmana za čovjeka i domovinu. Religija nije opijum. Obratno: ona je snaga i poticaj u borbi za ljudskiji život na zemlji. Bit kršćanstva je služiti čovjeku — i sam i u zajednici sa svim ljudima dobre volje. Kršćani su danas toga sve svjesniji. Poljska je najaktualniji primjer. Ona je istodobno izazov kršćanima i marksistima, i u drugim zemljama, poticaj i upozorenje da je moguće i potreban drugačiji međusobni odnos nego do sada, da je moguće i potrebno brže i energičnije oslobađati se starih dogmatskih i konzervativnih stereotipa.

DVIJE RADNJE IZ NAŠE PROŠLOSTI

1. *Krunoslav Draganović, Katarina Kosača bosanska kraljica — prigodom 500. godišnjice njezine smrti (25. X. 1478.)*, Sarajevo, 1978, 1—48. str.

Slavko Kovačić

Katolička je Crkva u Bosni tijekom mjeseca listopada 1978. g. na razne načine obilježila 500. obljetnicu smrti bosanske kraljice Katarine Kosača koju s pravom ističu kao »veliku ženu naše crkvene i nacionalne povijesti« (navedeni autor u predgovoru), a franjevački red štuje kao blaženicu. Katolički puk u nekim predjelima Bosne ni tijekom dugih pet stoljeća punih previranja i tolikih političkih, etničkih, religioznih i društvenih promjena nije još izgubio iz sjećanja lik te dobre i pobožne kraljice koju su pogodili teški životni udarci. osobito sudbonosne 1463. g., kad je izgubila obitelj i domovinu tako da od tada nikad više ne vidi rodnu grudu ni svoju rođenu djecu, zarobljenu, poturčenu i tako zauvijek otuđenu, koju je ona uzalud pokušavala otkupiti i spasiti. Da spomenuto slavljenje njezine obljetnice ne ostane samo na pučko-emocionalno-manifestacijskoj razini pobrinuli su se s jedne strane bosanski franjevci koji su održali prigodni povijesno-teološki simpozij na kojem je Katarinin povijesni lik prikazao Bazilije Pandžić,* a s druge strane Vrhbosanska nadbiskupija preko svoga izdavača »Vrelo života«, koji je objavio zapaženu Draganovićevu brošuru koja je predmet ovog kratkog prikaza.

* Pandžićevo je predavanje pod naslovom »Katarina Vukčić Kosača (1424—1478)« objavljeno u zborniku *Povijesno-teološki simpozij u povodu 500. obljetnice smrti bosanske kraljice Katarine održan 24. i 25. listopada 1978. u Sarajevu*, Sarajevo, 1979, str. 15—25.

Autor u osam kratkih poglavlja (Podrijetlo kraljice Katarine, Rođenje i mladost..., Katarinin dolazak i boravak u Bosni, Gradnja crkava u Bosni, Bosna šaptom pađe, Izbjeglištvo i smrt kraljice Katarine, Oporuka..., Sveti život...) na jednostavan, jasan način sažeto prikazuje njezin život i djelovanje, sredinu iz koje je potekla, u kojoj je bila vladarica i konačno onu u kojoj je proživjela zadnje godine i našla častan grob. Pri tom ukratko naznačuje zamršene genealoške, političke i religiozno-crkvene odnose i prilike u svezi s velikaško-kućom njezina oca hercega Stjepana i muža kralja Stjepana Tomaša. Iako je knjižica namijenjena širim slojevima puka, autor se ne odriče znanstvene metode, nego svakom poglavlju dodaje bilješke s potrebnim objašnjenjima i bibliografskim podacima; dapače u predgovoru žali što je iz tehničkih razloga tekst morao opetovano kratiti, a broj bilješki smanjivati. Oprema je skromna, a jedini je ures ove zanimljive knjižice sedam slikovnih priloga u crno-bijeloj tehnici preko cijele stranice u tekstu. Govoreći općenito pažljiv će čitatelj zapaziti i neke nedostatke (tako su možda ipak malo prenategnuta naslućivanja i analogije u prikazu Katarinina djetinstva na str. 11—17; u bilješci br. 15 na 18. str. izostao je bibliografski podatak; slika je kraljičine nadgrobne ploče dosta loše ispala i pomaknuta je previše prema dnu stranice 42), ali se ne bi moglo reći da su ti nedostaci takve naravi, da bi bitno umanjivali vrijednost knjižice.

***

2. *Krunoslav Draganović, Pero Pranjčić i Pero Sudar, Komušina i Kondžilo s posebnim osvrtom na Usorsku banovinu i stari Kuzmađanj*, Komušina 1981., 1—174 str.

Uloga je brojnih svetišta bl. Djevice Marije u prošlosti i sadašnjosti katoličke Crkve u Hrvata očito velika i nezaobilazna, što je inače opća pojava u životu Katoličke crkve. U svim našim mjesnim Crkvama — biskupijama, pa i u onim najmanjima, ima po više takvih svetišta. Gospino svetište Kondžilo u župi Komušina u Bosni spada među značajnije u nacionalnim okvirima, a u vrhbosanskoj je nadbiskupiji glavno i najvažnije. Ono je već više od dva stoljeća cilj i susretište brojnih hodočasnika, pravo žarište kršćanske vjere i pučke pobožnosti.

Narodnu je predaju o slici Marijina uznesenja na nebo koja se tamo časti zabilježio i objelodanio isusovac Franjo Hammerl već početkom našega stoljeća. Taj je njegov tekst poslao u tri navrata objavljivan u posebnoj brošurici koju su hodočasnici uzimali kao dragu uspomenu. Međutim, osjećala se je potreba da se ta pučka predaja znanstveno provjeri i smjesti u pravi povijesni okvir. Toga se zadatka prihvatio priznati poznavalac povijesti Crkve u Bosni Krunoslav Draganović, a rezultat je njegov »Povijesni pregled« koji zauzima više od dvije trećine prostora (oko 120 stranica) u navedenoj knjizi.

Obrađujući povijest šireg usorskog kraja (sjeveroistočna Bosna) autor počinje od tamošnjih nalaza iz prethistorijskog razdoblja da bi preko vremena rimske vlasti došao i više se zadržao na stoljećima razvijenog i kasnog srednjeg vijeka, kad se Bosna razvila u posebnu banovinu i kraljevinu na čelu s domaćim vladarima, i na razdoblju turskog vladanja. Crkvenopovijesna zbivanja temeljito je uklopio u opća, što je i te kako težak posao, jer su i jedna i druga na tom području bila neobično složena i burna. Možda će se nekome činiti da je o svemu tomu, a posebice o zamršanim političkim prilikama u srednjem vijeku, donio previše podataka, pa da će se prosječni čitatelj u tomu jedva snaći. Prvi dojam zaista nameće takav zaključak, ali nema sumnje da će svaki ljubitelj naše prošlosti, napose onaj iz usorskog kraja, dodatnim naporom i povećanom pozornošću sigurno naučladati takve poteškoće, a onda će upravo onaj skromnije povijesne izobrazbe biti zahvalan autoru za toliko obilje podataka skupljenih iz tolikih knjiga, članaka i još neobjavljenih izvora, što je sve dokumentirano u brojnim bilješkama raspoređenim po poglavljima i donesenim na str. 108—116. Pisac je inače koliko je više mogao vodio računa o tome da je knjiga namijenjena u prvom redu najširim slojevima naroda pa je nastojao biti što jasniji. Zbog toga je pojedine pojmove koji bi nekom mogli stvarati poteškoće odmah gledao protumačiti, što bi u radnji namijenjenoj stručnjacima bilo suvišno. Čitajući njegova razlaganja primijetili smo i

tvrdnju koja strogo govoreći i ne spada na predmet, nego je samo usput nadodana na str. 73, a nije točna. Tu naime piše, da je Debretičeво *Kratko skupglegne chiudoredne illiti moralne bogoslovicze* tiskano bosančicom, a radi se o latiničnom izdanju (što pokazuje i sam navedeni naslov, jer se bosančicom ne bi pisalo »skupglegne« i slično!).

Ostala su poglavlja u II., III. i IV. dijelu knjige (str. 117—174), uglavnom iz pera komušinskog župnika Pranjica, posvećena stanju svetišta i župe u bližoj prošlosti i sadašnjosti. Pisana su, kako je to za ovaj dio razumljivo i opravdano, slobodnijim pučkim načinom bez bibliografske dokumentacije, a pružaju dosta cjelovitu sliku stanja i nastojanja da se ono u pastoralnom pogledu unaprijedi.

Oprema je prilično skromna i jednostavna, a ipak ukusna. U tekst je uvršteno desetak crno-bijelih fotografija i nekoliko crteža, koji stvarno nadopunjuju i osvijetljaju iznesene podatke. Na vanjskim se stranama obiju kartonskih korica nalaze uspjele fotografije u boji: na prvoj je detalj lika B. D. Marije sa milosne slike, a na drugoj kondžilsko svetište, a pokraj njega jako umanjena, a ipak dobro raspoznatljiva slika koja se u njemu štuje sa svim likovima i svojim okvirom.

RAZGOVOR S VERDIJEM

Marcello Conati: Interviste e incontri con Verdi, Roma, 1981.

Petar Zdravko Blajić

O knizi opere, pogotovo one klasične, mnogo se je govorilo, osobito prije desetak godina i upravo u to vrijeme opera kao da ponovo kreće u slavodobitni pohod Talijanim hramovima. Što se sve nije pricalo, na primjer cijelom verdijanskom repertoaru i inače talijanskoj belkantističkoj operi, ali praksa i iskustvo posljednjih desetak godina to snažno demantiraju. Talijanska televizija sprema veliku seriju o Verdiju; u Americi tim stručnjaka radi na kritičkom izdanju cjelokupnog Verdijeva opusa; u posljednjih nekoliko mjeseci pojavile su se samo u Italiji četiri velike knjige o Verdiju a o invaziji Verdijevih opera na kazališta širom svijeta, kao i u nas, pogotovo onih manje izvađanih djela svjedoče karteloni i kronike po novinama i specijaliziranim časopisima.

Mario Pieri objavio je knjigu *Giuseppe Verdi, l'immaginario dell'Ottocento*; Massimo Mila *L'arte di Verdi* (o čemu sam pisao u *Sv. Ceciliji*); Giuseppe Tarozzi *Di quell' amor...*, a Marcello Conati *Interviste e incontri con Verdi*.

Frateći talijanski tisak primijetio sam da je najviše zanimanja pobudila upravo ova Conatijeva knjiga u kojoj su na oko 400 stranica donesena direktna svjedočanstva o Verdiju — njih pedesetak na broju, Conati je samo sakupio ono što su razni novinari, pisci, kritičari i glazbenici napisali ili rekli o velikom maestru nakon susreta s njim. Nisu to analize ili refleksije o Verdijevu životu, djelu ili djelima, toga je, kako rekoh, dosta objavljeno, iako su najčešće pojedina djela, njihov nastanak ili izvedba bili vanjski povod tih razgovora i susreta. Dakle, nisu to estetske ili filozofske interpretacije nego, kako kaže Renzo Allegri, izvještaji o tome kako je živio Verdi, kako je izgledao, kako je hodao, kako i o čemu je razgovarao sa susretnicima, kako je primao goste, kako je svirao glasovir itd.

Nije bio baš lagan posao, priznaje autor, sabrati od kojekuda, često i nigdje registrirane izvještaje i intervjuje, pronaći im zajedničku crtu, nit koja ih povezuje a opet poštivati koliko je god moguće kronološki red i sve to popraviti odgovarajućim bilješkama tako da knjiga iako raznolika sadržaja i specifična žanra predstavlja vrijednu povijest, bogatu podacima, činjenicama i do-